

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

IN THE LIGHT OF THE PAST:
A CHRONOLOGY OF ILLUMINATION

GEÇMİŞİN IŞIGINDA

AYDINLATMANIN KRONOLOJİSİ

REZAN HAS
MÜZESİ

İSTANBUL
ARKEOLOJİ
MÜZELERİ

1869

TR/EN

İnsanlığın tarihsel gelişiminde karanlığın aydınlatılması önemli bir adım olmuştur. Bazı kabileler arasında yapılan antropolojik çalışmalar, insanların gündüz gerçekleştirdikleri konuşmalar ile geceleri ateş başında gerçekleştirdikleri sohbetler arasında belirgin bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Hikâye, masal, mitoloji gibi sözlü anlatılar, efsane, inanç ve benzeri sözlü kültürün doğmasını, çeşitlenerek gelişmesini sağlamıştır. Bu nedenle karanlığın ışığa kavuşması, diğer pek çok gelişim içerisinde daha farklı bir konuma sahiptir.

Gece ve gündüzü yaşayan insan, alet yapabilmeye başladığı zamandan, olasılıkla Paleolitik Dönem'den itibaren karanlığı aydınlatmaya çalışmış olmalıdır. En erken insan izlerinin tespit edildiği mağaralar içinde, dışarıda buzul çağı yaşanırken, aydınlığa ihtiyaç duyulmuştur ve insanoğlu, aydınlanma için mağara içerisinde yaktığı ateş kadar, ateşi “eline almasını” sağlayan meşale ve yakıtın biriktirilerek kullanılabildiği kandillerden yararlanmıştır.

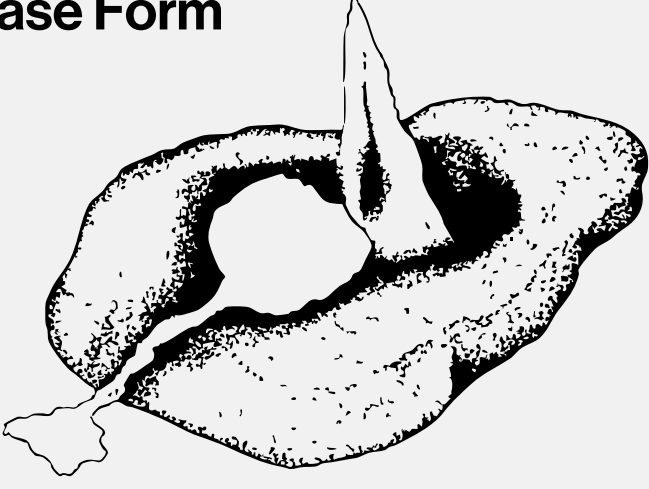
Buzul Çağı sona erip mağara dışına çıkan insanın elinde en basit anlamda bir meşale olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak elbette ihtiyaç duyulan aydınlığın süresi önemlidir. Dolayısıyla süre, meşalenin yapıldığı malzemeyi etkilemiş, kısa zamanda yanıp tükenen materyaller yerine, katran ve benzeri, direnci yüksek malzemeler kullanılarak yapılmış meşaleler, zaman zaman sembolik anlamlar da yüklenerek, günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Organik malzemeden yapılması nedeniyle arkeolojik kazı ve araştırmalarda meşaleye dair somut izlere rastlanamamış olsa da Avrupa'nın yerleşim görmüş mağaralarında taştan yapılmış ve içlerinde yanma izi olan çok sayıda ve çeşitli formlarda kandiller bulunmuştur.

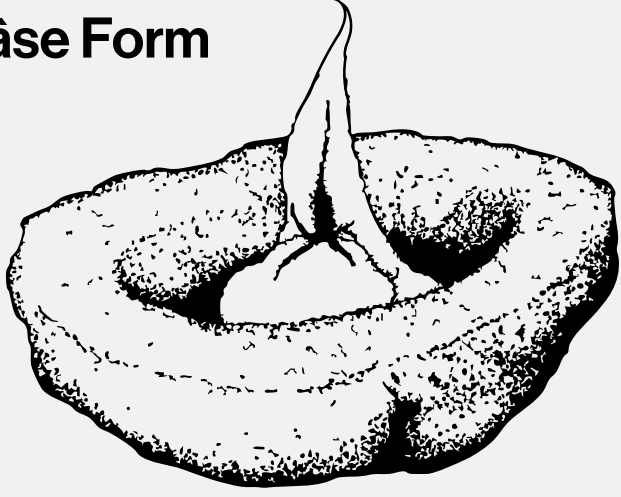
İnsanın, en erken dönemlerden itibaren aydınlanma ihtiyacını meşale ve kandillerle sağladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Tarihsel gelişimde bu iki önemli kaynağa zamanla mum da eklenecek ve insanın aydınlanma ihtiyacı bu üç araç ve onların kullanıldığı kültürel ortama bağlı olarak şekillenen taşıyıcılarıyla zenginleşecektir.

Öncüler – Neolitik Dönem ve Sonrası

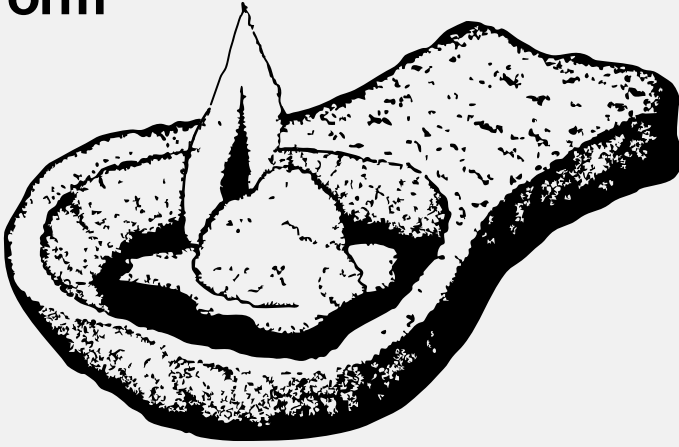
**Açık
Kâse Form**

**Kapalı
Kâse Form**

**Kulplu/Saplı
Form**

İnsanların mağaralardan çıkarak yerleşik hayata geçtikleri, tarımın başladığı, çeşitli bitki ve hayvanların evcilleştirildiği çanak çömleksiz Neolitik Dönem’de, tıpkı mağara içinde bulunanlara benzeyen, içi sığ bir şekilde oyularak biçimlendirilmiş taş çanakların kandil olarak kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir.

Dönem sonlarında yerleşik tarım kültürü ve artan ürünün depolanması ile başlayan sınıfsal ayırım, kentlerin kuruluşuna olanak sağlamıştır. Mezopotamya, verimli ovası sayesinde zaten Neolitik yerleşmelerin yoğun olduğu bir coğrafyadır. Dolayısıyla ilk kentlerin de yine bu coğrafyada ortaya çıkmaya başladığı görülür. MÖ 5000-3000 arasına tarihlenen Kalkolitik Dönem, ürün fazlasının depolandığı, tapınak kavramının doğduğu, dolayısıyla yeni iş bölümü ve yeni iş kollarının doğması sürecini tanımlar. Sümer uygarlığıyla başlayan süreç, Akkad, Babil, ardından Assurlular ile devam eder. Bu sırada Akdeniz’in güneyinde Mısır uygarlığının doğuşuna tanık oluruz. Tüm bu uygarlıklar bir tapınak ve saray çevresinde şekillenmiştir.

Bu alanlar büyük boyutlu anıtsal yapılar olmaları sebebiyle aydınlatılmasında meşaleler kullanılmış olmalıdır. Daha küçük alanlarda tercih edilen yöntem veya sıradan insanların evlerini nasıl aydınlattığına dair somut veri yoktur. Olasılıkla ev içinde yemek pişirmede kullanılan ocaklar, aynı zamanda ev içi aydınlatmasını da sağlamıştır. Bununla birlikte krali Ur mezarlarında bulunmuş altın ve gümüşten yapılmış deniz kabuğu formundaki kandiller, deniz kabuklarının da kandil olarak kullanılmış olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Mumun ortaya çıkışı

Anadolu'yu da kapsayan Akdeniz'in doğu kesimi, MÖ 3000-1000 tarihleri arasında Tunç Çağlar olarak tanımlanan bir sürece girdiğinde, önceki dönemde olduğu gibi büyük imparatorluklar Akdeniz'i çepeçevre sarmaktadır. Batıda Yunanistan'da Myken kültürü, Girit merkezli Minos uygarlığı, Anadolu'da Hititler, Mezopotamya'da Assurlular ve güneyde, Akdeniz'in diğer yakasında Mısır uygarlığı ile, her biri kendine has, ancak diğerleriyle iletişim ve etkileşim hâlinde bir yeni dünya düzeni kurulmuştur.

Tunç Çağlar, bakır ve kalayın birleşimiyle elde edilen tuncun, çeşitli alet ve eşyalarda yaygın bir şekilde kullanıldığı ve birçok alanda üretime dair çeşitli teknik gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu kapsamda bitkisel ve hayvansal yağları elde edebilme sürecinin sonuçlarından biri olarak mum da bu dönemde üretilmeye başlamıştır.

Basit Bir anaktan Kandile

İnsanlık tarihine bakıldığında MÖ 1. binyıl, köklerini 3. binden alan Eski Yunan medeniyetinin güçlendiği, önce Ege ve ardından Akdeniz havzasında yayıldığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Bu sürecin kabaca MÖ 1000-800 yılları arasında kalan kısmı, hakkında fazla bir bilginin olmamasından ötürü “Karanlık Çağlar” olarak tanımlanır. Bu zaman başlangıcında nüfus azdır ve Tunç Çağlarda kullanılan alfabe unutulmuştur. Birçok yerleşmede yıkım izleri saptanmış, bir önceki dönemin büyük krallıkları yok olmuştur.

Aynı dönemleri kapsayan yerleşmelerde yürütölen kazılarda, kilden yapılmış ve elde biçimlendirilmiş kandiller bulunmuştur. Fenike buluşu olduğu düşünölen bu kandiller, çanak formunda, bir kenarı imdiklenerek veya iki taraftan içe doğru bastırılarak fitil için özel bir alan oluşturulmuş biçimdedir. Bu form, olasılıkla elde kolayca üretilebilmeleri nedeniyle popülerliğini MS 11.yüzyıla kadar korumuştur. Bu formda yapılmış kandillerde fitil için bir kısmın biçimlendirilmesi yeni bir teknik uygulama olarak yorumlanabilir.

Nitekim zamanla kandil gövdesi derinleşecek, yakıtın dökülmesini önlemek için üst kısmı kapatılacak, fitil için burun yapılacak ve taşınması sırasında kolaylık sağlaması için çeşitli formlarda kulplar veya tutamaklar eklenecektir. İslami Dönem'de de benzer formlar tercih edilmiş, ancak ek olarak kandilin alt kısmına bir çanak yerleştirilmiştir.

Yağ haznesinin üst kısmının kapalı olması, bezeme yapılabilecek bir alan oluşturmuş, böylece bir süre sonra gerek teknik uygulama ve buna bağlı olarak form, gerekse bezeme açısından modalar ortaya çıkmıştır. Belirli formlar, motifler veya bezemeler popüler olmuştur. Bu nedenle MÖ 7. yüzyıl ve sonrasında kandil formlarını tipolojik açıdan takip edebilmek ve çeşitli antik kentlerde yürütülen kazılarda bulunan kandiller sayesinde tarihlendirme yapabilmek mümkün olmaktadır.

Kilden yapılmış kandiller elle, çömlekçi çarkıyla veya kalıpla biçimlendirilmiştir. Her ne kadar en erken örnekler elde biçimlendirilmiş ve zamanla kalıp yapımı yaygınlaşmışsa da her üç teknik, kandil kullanımının sonlandığı zamana kadar uygulanmaya devam etmiştir.

Kilin yanı sıra yukarıda
değindiğimiz gibi taştan ve
metalden de kandil yapıldığı
görülür. Değerli madenlerden
yapılmış örnekler az sayıda
günümüze ulaşmıştır; bugün pek
çok müze ve özel koleksiyonda
tunçtan yapılmış kandilleri görürüz.
MS 4. yüzyıl ortalarından sonra ise
camdan yapılmış kandillerle de
karşılaşırız.

Kullanılan Malzemeler

Kandillerde kullanılan yakıtın ve fitil malzemesinin ne kadar önemli olduğu, antik kaynakların günlük hayata dair anlatımlarından çıkartılabilir. Günlük hayattan anlatımların olduğu bazı eserlerde, özellikle kandil isinin; duvar resimleri, heykeller veya kap kacak üzerinde yarattığı kötü görünümünden bahsedildiğini görüyoruz. Böylece görkemli geçen akşam yemekleri sonrasında kölelerin ıslak süngerlerle duvar resimlerini veya duvarları temizlediğini hayal edebiliriz. Bunun temel nedeni, kandilde kullanılan yağ ve fitilin kalitesidir. Örneğin ince bir fitil hızla yanacak, bolca is çıkaracaktır; benzer durum kalın fitil kullanıldığında da ortaya çıkmış olmalıdır. Üstelik fitilin kalınlığı, yağı çabucak emmesine izin vermeyeceğinden, alevin sönük olması gibi tehlike de söz konusudur. Bu nedenle kandil ve diğer aydınlatma araçlarında kullanılan malzemenin niteliği önemlidir.

Kandillerde yakıt olarak bitkisel ve hayvansal yağlar, fitil olarak ise selüloz bazlı organik malzemeler kullanılmıştır.

Yan Araçlar

Kandilin içine yağ konulması için olasılıkla bir kenarında emzik bulunan kaplar kullanılmıştır. Ayrıca hangi malzemeden yapılırsa yapılsın, kandilin içindeki fitil yandıkça çekilmesi gerektiğinden, bu iş için cımbız veya iğneler kullanılmıştır. Bazen fitilin yandıkça düzeltilmesi gerektiğinde bıçağa benzeyen fitil düzelticilerden de yararlanılmıştır. İğneler, cımbızlar veya fitil düzelticiler, kandilin askılarına asılırdı.

Konular

Standart forma sahip olan kandiller üzerinde çok çeşitli bezemeler bulunur ve bunların büyük bir kısmı doğrudan günlük yaşamdan sahneleri içerdiği için, antik çağ sosyal yaşamına dair bilgilerimizin de artmasını sağlamışlardır. Öne çıkan konular arasında dini sahneler, tarihi kişilikler, günlük hayat, hayvanlar, bitkisel bezemeler, sayılabilir. Gladyatör oyunları, popüler eserlerin taklitleri, mitolojik konular da beğenilerek işlenmiştir.

Meşale, Mum, Kandil Taşıyıcılar ve Diğer Aksesuarlar

İnsanların evlerini, saraylarını veya sokaklarını, bazen geceleri hamam, tiyatro gibi kamusal yapılarını aydınlatmak için kullandıkları meşaleler, mum ve kandiller, duvara açılmış bir niş veya rafta yakılarak aydınlatma işlevini yerine getirmekteydi. Ancak elbette geceleyin eğlenceli akşam yemeklerinden dönen sarhoşların, yolcuların, gece eve geç gelen ev sahibinin yolunu aydınlatan kölelerin bu araçları rahatça taşıyabilmeleri için aksesuarlara ihtiyacı vardı. Ayrıca bu araçlar zenginlerin evlerinde herhangi bir şekilde geceyi aydınlatamazdı; dönemin zevkini ortaya koyacak şekilde süslü ve gösterişli olmalıydılar. Böylece aydınlatma tarihine laterna, kandelabrum, lykhnouhos gibi ışık taşıyıcılar girdi.

Sokak aydınlatmasında örneğin geceleyin sokakta yürüyebilmek, belki cadde aydınlatması sırasında dükkanların kapısı önüne asmak, ya da gemilerin kıç ve burunlarına asılarak hem geceyi aydınlatmak hem de haberleşmede kullanmak için fenerlerden yararlanılmıştır. Fenerler Laterna – Lantern olarak adlandırılmıştır.

Kapalı mekân aydınlatması için çok kullanılan araçlardan biri Kandelabrum'dur. Bunların duvara asılan ve kendi başına ayakta duran iki temel tipi vardır. Duvara asılanlar Geç Tunç Çağ'dan itibaren Ön Asya ve Mısır'da örneklenir. Kendi başına ayakta durabilenler ise genellikle MÖ 1. binyıldan itibaren Ön Asya ve Akdeniz havzası kültürlerinde görülmeye başlamıştır.

MÖ 5. yüzyıldan itibaren çeşitli vazo resimlerinde yüksek bir ayak üzerinde yer alan sığ bir kâsedan oluşan kandil taşıyıcılar betimlenmiştir. Bunların madenden yapılmış örnekleri Roma İmparatorluk Dönemi boyunca çok çeşitli formlarda ve farklı yüksekliklerde üretilmiştir. Kandelabrumlar genellikle üç ana bölümden oluşur: Üç ayak şeklinde biçimlendirilmiş kaide, bunun üzerine yerleştirilen, bazen farklı yüksekliklere ayarlanabilen ve çeşitli profillere sahip ayak ve bazen ortasında kandilin yerleştirileceği sivri soketin bulunduğu kâse kısmı. Üstteki tablada yer alan sivri soket, metal kandilin dibinde açılmış yuvanın içine girerek, kandilin sabitlenmesi sağlanmış olurdu.

Kandelabrumlar yüksek bir ayak ve bu ayağın ucuna eklenen kandil veya meşale gibi araçları taşıırken, bir heykel olarak biçimlendirilmiş örnekleri de vardır. Bu heykeller evlerde yüksek kaideler üzerinde duruyorlardı ve evin dekorasyonunda önemli bir rol üstleniyor olmalıydılar. Elbette sadece ellerinde tuttıkları aydınlatma araçları değil, bu araçların heykel üzerinde yarattığı ışık gölge oyunları da misafirlere güzel bir görsel şölen hazırlanıyordu. Pompei evlerinde bunların oldukça görkemli örnekleri bulunmuştur.

Kilise aydınlatması ise çok sayıda camdan yapılmış kandili veya mumu taşıyan araçlarla gerçekleştirilmiştir. Örneğin Bizans Dönemi'nde ağır metal bir gövde içine yerleştirilmiş çok sayıda cam kandili taşıyan polikandilionlar sayesinde, çok burunlu dahi olsa pişmiş topraktan yapılmış kandillerden daha fazla aydınlık sağlanmış oluyordu. Yüksekliği ayarlanabilen disk, kare ya da dikdörtgen formunda biçimlendirilmiş, üzerinde mum veya kandil ya da her ikisini de taşıyan eşyalar olarak, çok çeşitli form ve malzeme ile üretilmiştir.

Bizans Dönemi'nde kilise aydınlatmasında görülen bir başka uygulama ise “Chorus” olarak adlandırılmıştır. Kilisenin ortasında kubbeden aşağıya doğru inen zincirlere bağlı sayısız polikandilion ve mumluk, kilise içindeki ışıklandırmanın artmasını sağlıyor ve aynı zamanda duvarlarda oluşan dalgalanan ışıklar, kilise içinde etkileyici bir atmosfer yaratıyordu.

Sadece Aydınlatma Mı?

Karanlığın aydınlatılması, nesnel bir çözümdür ancak insana kazandırdığı olumlu duygular; meşale, kandil ve mumların farklı anlamlar yüklenerek de kullanılmasını sağlamıştır. Örneğin düğün törenlerini betimleyen Antik Yunan vazo resimlerinde, düğün geçidine eşlik edenlerin ellerinde tuttukları meşaleler, törenin gece gerçekleştiğini göstermenin yanı sıra, sembolik olarak baba evinden /ocağından çıkan kadının kocasının evine/ocağına gidişini ve kadının sosyal konumunun değiştiğine de işaret ediyor olmalıdır.

Antik Yunan dünyasında meşale yarışmalarının yapıldığı da bilinmektedir. Günümüzdeki bayrak yarışına benzeyen bu etkinlikte kullanılan meşalelerin betimlerine bazı kent sikkelerinde ve vazo resimlerinde rastlanmaktadır.

Kült aktiviteleri hakkında fazlaca bilginin olmadığı Eleusis törenlerinde dans ve çeşitli etkinliklerin yanı sıra meşale yakılması da törenin önemli bir kısmını oluşturuyordu. Gece yakılan meşaleler, sembolik olarak yeraltı karanlığından geçişi temsil ediyordu ve yeniden doğmak yerine aslında simgelenen ölümdü. Gece karanlığı, meşalelerden yansıyan ışık, bu kapsamda törende gerekli havanın oluşmasını sağlıyordu. Güneşin doğmasıyla da ölüm gerçekleşmiş ve öbür dünyada yeni yaşam başlamış oluyordu.

Meşale bir saldırı aracı olarak da kullanılmıştır. Örneğin Pergamon Büyük Sunak kabartmalarında tanrıça Artemis ve Hekate, meşale ile düşmanlarına saldırmaktadır. Ayrıca meşaleler, savaş taktiklerinde düşmanı şaşırtmak ve haberleşme aracı olarak da yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde İmparator Domitianus zamanında meşale ile çeşitli ışık oyunları düzenlendiği, gladyatör oyunlarının da geceleri yapılmaya başlandığı bilinmektedir.

Dini törenlerde ve kehanet ya da büyü uygulamalarında da kandillerin özel bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde belirli büyü ritüelleri için beyaz renge boyanmış ve hiç yakılmamış kandillerin kullanıldığı görülmektedir. Mısır'da kutlanan kandil festivalinin ise; Ağustos ayında İsis veya Horus'un, aralık ayında Osiris'in doğum günü kutlamalarıyla bağlantılı olabileceği düşünülmektedir.

Kandiller, üzerlerinde taşıdıkları motiflerle, ait oldukları dönemin dini ve sosyal yaşantısına yönelik çeşitli imalarda da bulunurlar. Soylu arkadaşların birbirlerine yeni yıl kandili hediye etmesi gibi geleneksel uygulamalar vardır. ANNVM NOVVM FAVSTVM FELICEM – “Mutlu ve bereketli bir yeni yıl” yazıtı içeren bir kalkan taşıyan, Nike figürlü kandiller gibi.

Eski Yunan ve Roma'da yüksek rütbeli kişilerin önünde ışık taşınarak onurlandırılmaları, soyluların portreleri etrafında sürekli kandilin yanması, bu kişilerin insanları aydınlattığı ve yol gösterdiği anlamını taşıyor olmalıydı. Kişileri onurlandırmanın yollarından biri olan bu uygulamaların Bizans Dönemi'nde devam ederek kiliselerde aziz ikonalarının aydınlatılması geleneğine dönüştüğü ileri sürülmektedir.

Işık, pagan dinler kadar tek tanrılı dinlerde de önemlidir. MS 7. yüzyıla tarihlenen Sophronius'un kitabında “Kandiller ve mumlar sonsuz ışığın sembolleridir, ama aynı zamanda tekrar dirildiklerinde adil olanlardan çıkacak ışığı da yansıtmaktadırlar.” şeklindeki ifade, İncilin okunmasının kandilin yanışıyla sembolize edilmesi, kilisenin kendisinin İsa'nın kandili olması, kandillerin dünyanın gökyüzündeki yıldızları olarak tanımlanması, kandile ve dolayısıyla yandığında ortaya çıkan ışığa yüklenen dinsel anlamlardır.

İslamiyet'te de ışığın en güzel tasvirlerinden biri Nur Suresi 35. Ayette geçer: “Allah, göklerin ve yerin nurudur (aydınlatıcısıdır). O'nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba bir billur içindedir; o billur da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan çıkan yağdan tutuşturulur. (Bu öyle bir ağaç ki) yağı, nerdeyse, kendisine ateş değmese bile ışık verir. (Bu ışık) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruyla hidayete iletir. Allah insanlara (işte böyle) misal verir; Allah her şeyi bilir.”

KANDİLİN GELİŞİMİ

Orta veya Son Tunç Çağı
5799 (P.T.)- İAM

Arkaik Dönem (?),
MÖ 8-6. yy.
2033-RHM

Demir Çağı,
MÖ 8. yy.
3874 (Ç.Ç.)-İAM

Arkaik Dönem,
MÖ 7. yy sonu – 6. yy. başı
6384 (P.T.)-İAM

Klasik Dönem,
MÖ 6. yy. sonu – 5. yy.
1910-RHM

Klasik Dönem,
MÖ 5. yy. sonu
4220 (P.T.)-İAM

Hellenistik Dönem,
MÖ 3. yy. ilk yarısı
1917-RHM

Hellenistik Dönem,
MÖ 2. yy.
833 (P.T.)-İAM

Hellenistik Dönem,
MÖ 2-1. yy.
1918-RHM

Hellenistik Dönem,
MÖ 2-1. yy.
1915-RHM

Hellenistik Dönem,
MÖ 2-1. yy.
1606-RHM

Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi,
MÖ 1-MS 1. yy.
74.34 (P.T.)-İAM

Erken Roma İmparatorluk Dönemi,
MS 1. yy. (MS 30-70)
1955-RHM

Roma İmparatorluk Dönemi,
MS 1. yy.
2039-RHM

Roma İmparatorluk Dönemi,
MS 1. yy. ortası
6847 (P.T.)-İAM

Roma İmparatorluk Dönemi,
MS 2. yy. ilk yarısı
1956-RHM

Roma İmparatorluk Dönemi,
MS 2-4. yy.
75.29 (P.T.)-İAM

Geç Roma Dönemi,
MS 3-5. yy. (?)
6983 (P.T.)-İAM

Geç Roma - Erken Bizans Dönemi,
MS 4-6. yy.
2046-RHM

Geç Roma - Erken Bizans Dönemi,
MS 4-6. yy.
2047-RHM

Geç Roma - Erken Bizans Dönemi,
MS 5-7. yy.
7284 (P.T.)-İAM

Erken Bizans Dönemi,
MS 5-7. yy.
1615-RHM

Bizans Dönemi,
MS 5-6. yy.
1613-RHM

Bizans Dönemi,
MS 6-7. yy.
1987-RHM

Bizans Dönemi,
MS 5-7. yy.
2042-RHM

Bizans Dönemi,
MS 6-7. yy.
1987-RHM

Bizans Dönemi,
MS 6-8. yy.
15.639 (P.T.)-İAM

Selçuklu Dönemi
1617-RHM

IN THE LIGHT OF THE PAST:
A CHRONOLOGY OF ILLUMINATION

GEÇMİŞİN IŞIGINDA

AYDINLATMANIN KRONOLOJİSİ

REZAN HAS
MÜZESİ

Ziyaret Saatleri | Visiting Hours
Her Gün | Everyday 09.00-18.00

Kadir Has Üniversitesi,
Rezan Has Müzesi Kadir Has
Caddesi, Cibali, 34083, İstanbul
212 533 65 32 www.rhm.org.tr

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

GEÇMİŞİN IŞIĞINDA
AYDINLATMANIN KRONOLOJİSİ

IN THE LIGHT OF THE PAST

A CHRONOLOGY OF ILLUMINATION

REZAN HAS
MUSEUM

İSTANBUL
ARKEOLOJİ
MÜZELERİ

1869

TR/EN

The illumination of darkness was a crucial step in humanity's historical development. Anthropological studies among the tribal communities have revealed a distinct difference between conversations held during the day and those around the fire at night. Oral traditions, including stories, fairy tales, myths, legends, and beliefs, were born in this environment and evolved as they diversified. For this reason, the emergence of light from darkness holds a unique and meaningful place among many other aspects of human progress.

Since the time humans began crafting tools, likely as early as the Paleolithic Period, they must have sought ways to illuminate the darkness they experienced alongside the cycle of day and night. Within the caves where the earliest traces of human activity have been identified, light was essential, especially during the harsh conditions of the Ice Age outside. To meet this need for illumination, early humans not only relied on fires lit within caves but also developed methods to "carry" fire, such as torches, and utilized lamps capable of storing and burning fuel.

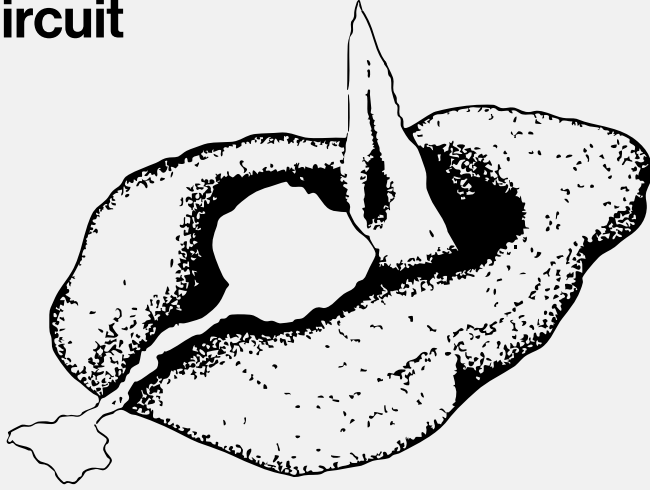
When the Ice Age ended and humans moved out of caves, it is safe to say that in their hands they carried, at the very least, a simple torch. Yet the duration of the light was crucial. This need influenced the choice of materials, and instead of substances that burned out quickly, more durable materials, such as tar, were used. Torches made in this way not only provided longer-lasting light but at times also carried symbolic meaning, continuing to be used up to the present day.

Although no concrete traces of torches have been found in archaeological excavations and research, due to their organic material composition, numerous stone lamps of various forms bearing traces of burning have been discovered in inhabited caves across Europe.

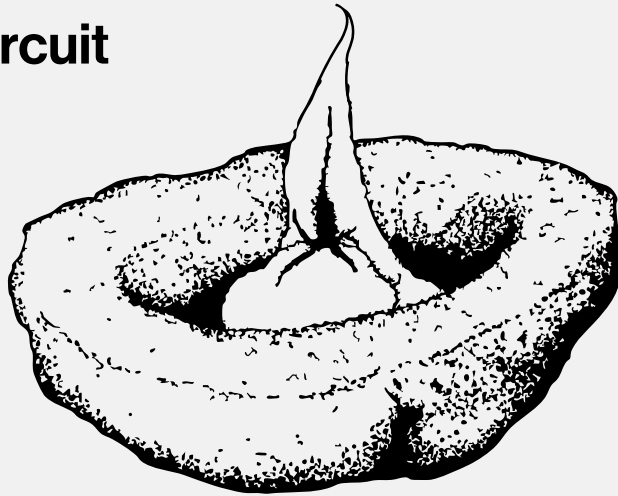
It can be said with certainty that from the earliest times, humans met their need for light with torches and lamps. Throughout history, candles were later added as a third source, enriching humanity's need for illumination through these three devices, along with the stands and holders that developed within the cultural settings in which they were used.

Pioneers – The Neolithic Period and Beyond

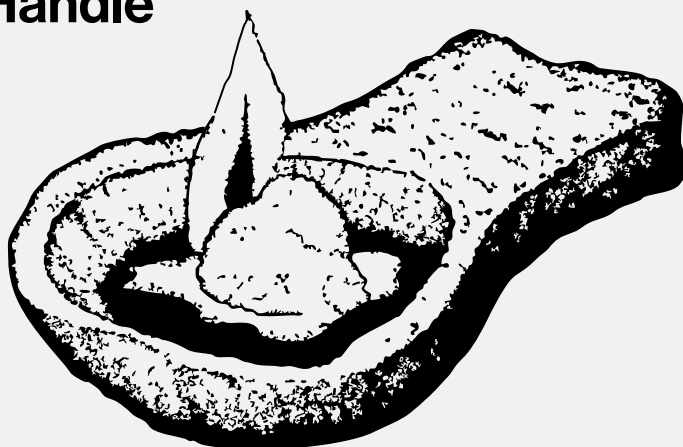
**Open
Circuit**

**Closed
Circuit**

**Carved
Handle**

During the Aceramic Neolithic Period, when humans left the caves, adopted a settled lifestyle, began farming, and domesticated various plants and animals, stone vessels were identified. These shallowly carved stone bowls are thought to have been used as lamps.

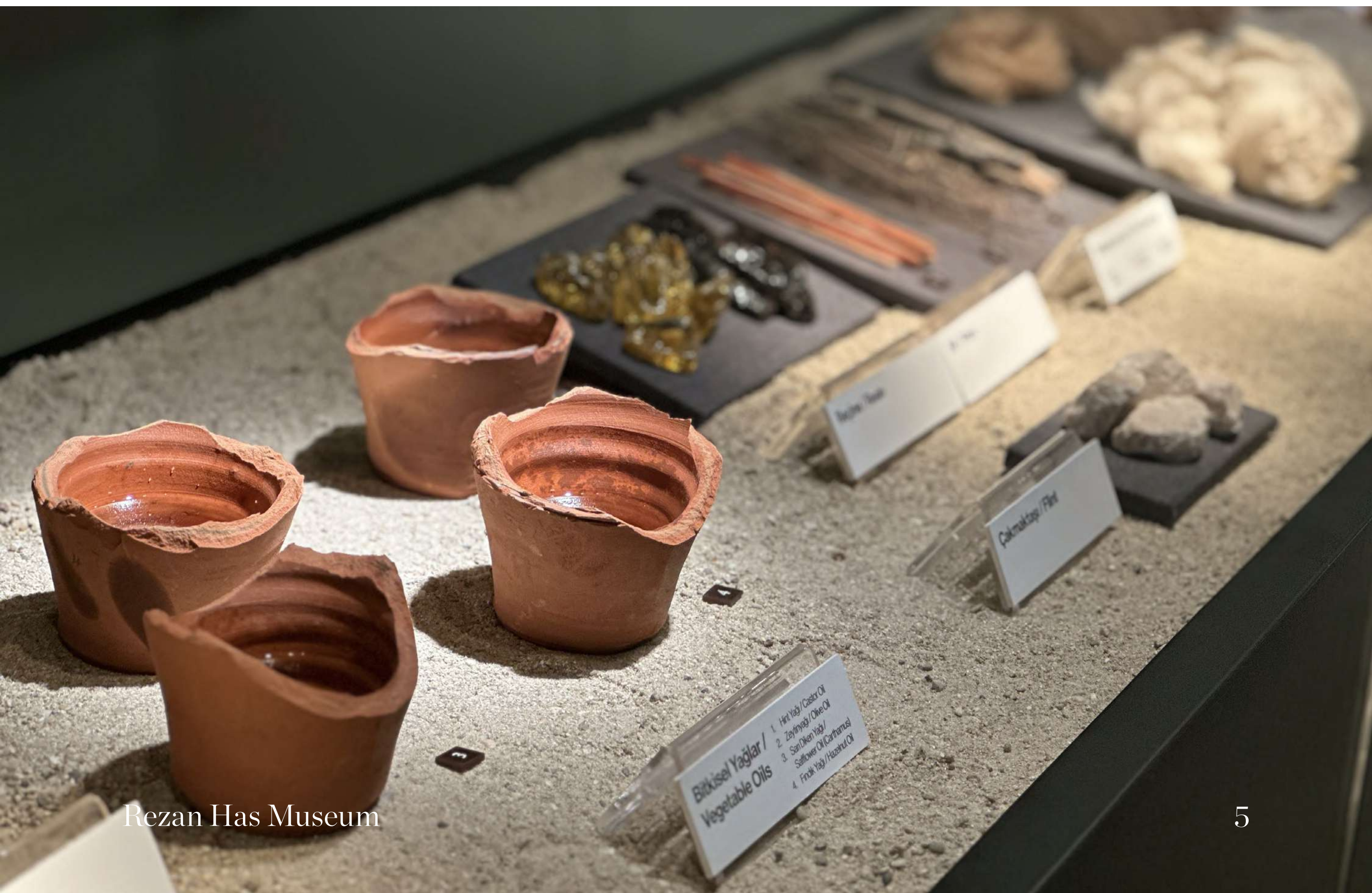
Towards the end of this period, the emergence of a settled agricultural culture and the storage of surplus produce led to social stratification, paving the way for the establishment of cities. Mesopotamia, with its fertile plains, had already been a landscape densely populated by Neolithic settlements. It is therefore within this region that the earliest cities began to appear. The Chalcolithic Period, dated between 5000 and 3000 BCE, marks a stage in which agricultural surpluses were stored, the concept of the temple emerged, and consequently, new divisions of labor and occupational specializations arose. This trajectory, initiated with Sumerian civilization, continued with the Akkadians, Babylonians, and subsequently the Assyrians. At the same time, the southern Mediterranean witnessed the birth of Egyptian society. All these cultures were organized around temples and palaces.

Owing to the monumental scale of these structures, torches must have been the primary means of illumination. However, there is no concrete evidence regarding the methods employed in smaller spaces or how ordinary households were lit. It is likely that domestic hearths, primarily used for cooking, simultaneously served as sources of light. Equally significant are the shell-shaped lamps of gold and silver discovered in the Royal Tombs of Ur, which suggest that actual seashells may also have been employed as lamps.

The Emergence of the Candle

When the eastern Mediterranean, including Anatolia, entered the Bronze Age (ca. 3000–1000 BCE), the region, much like in earlier times, was encircled by powerful empires. In the west, the Mycenaean culture in Greece and the Minoan civilization centered on Crete; in Anatolia, the Hittites; in Mesopotamia, the Assyrians; and in the south, across the Mediterranean, the Egyptian society, each distinctive in character yet in constant contact and interaction with one another-together established a new world order.

The Bronze Ages represent a period in which bronze, an alloy of copper and tin, was widely employed in the manufacture of various tools and objects, accompanied by significant technological advances in numerous fields of production. Within this context, one of the outcomes of developing processes to obtain vegetal and animal oils was the invention of the candle, which began to be produced during this era.

From a Simple Bowl to an Oil Lamp

In the broader course of human history, the first millennium BCE can be defined as the era during which Ancient Greek civilization, whose roots extend back to the third millennium, gained strength and expanded first across the Aegean and then throughout the Mediterranean Basin. The portion of this period roughly spanning 1000–800 BCE is commonly referred to as the “Dark Ages,” owing to the scarcity of available information. At the outset of this era, populations were small, and the alphabet used during the Bronze Age had been forgotten. Archaeological evidence reveals traces of destruction in many settlements, while the great kingdoms of the preceding age had vanished.

Excavations conducted in settlements dating to the same periods have uncovered handmade clay lamps. Thought to be a Phoenician invention, these lamps were bowl-shaped, with one side pinched or pressed inward from both edges to create a designated area for the wick. This form likely retained its popularity until as late as the 11th century CE, owing to its ease of production by hand. The shaping of a specific section for the wick in such lamps may be interpreted as the application of a new technical innovation.

In time, the bodies of lamps became deeper, their upper sections were covered to prevent fuel from spilling, spouts were added to hold the wick, and handles or grips of various forms were attached to facilitate transport. Similar forms continued to be favored during the Islamic Period; however, an additional bowl was also placed beneath the lamp.

The closure of the upper section of the oil reservoir created a surface suitable for decoration, and over time, fashions emerged in both technical application and, consequently, in form, as well as in ornamentation. Certain shapes, motifs, and decorative schemes gained popularity. For this reason, from the 7th century BCE onward, it has become possible to trace lamp forms typologically and to establish chronologies based on the lamps unearthed in excavations carried out in various ancient cities.

Clay lamps were shaped by hand, on the potter's wheel, or with the use of molds. Although the earliest examples were handmade, and mold production became increasingly widespread over time, all three techniques continued to be employed until the use of lamps ultimately came to an end.

In addition to clay, lamps were also produced from stone and metal. Only a small number of examples made of precious metals have survived to the present; however, numerous bronze lamps can be found in museums and private collections today. From the mid-4th century CE onward, lamps made of glass also appear.

Materials Used

The significance of the fuel and wick materials employed in lamps can be inferred from ancient sources that describe aspects of daily life. In certain works, containing such accounts, particular reference is made to the unsightly traces of lamp soot on wall paintings, sculptures, or vessels. One may thus imagine slaves cleaning wall paintings or walls with wet sponges after lavish evening banquets. The primary cause of this was the quality of the oil and wick used in the lamps. For instance, a thin wick would burn quickly and produce abundant soot; a similar problem must also have arisen with thick wicks. Moreover, because a thick wick could not easily absorb the oil, the flame risked becoming dim or extinguishing altogether. For these reasons, the quality of the materials employed in lamps and other lighting devices was of critical importance.

Vegetal and animal oils were used as fuel in lamps, while cellulose-based organic materials served as wicks.

Supporting Tools

Oil was probably poured into the lamp with the help of vessels fitted with a spout on one side. In addition, regardless of the material from which they were made, as the wick inside the lamp burned down, it had to be drawn up, a task carried out with tweezers or needles.

At times, when the wick needed to be straightened, blade-shaped wick trimmers were also employed.

These needles, tweezers, or trimmers were often hung from the lamp's suspension devices.

Subjects

Lamps of standard form often bear a wide variety of decorations, many of which depict scenes from daily life, thereby contributing to our understanding of social life in antiquity.

Among the prominent themes are religious scenes, historical figures, daily activities, animals, and vegetal motifs. Gladiatorial games, imitations of popular works, and mythological subjects were also frequently and favorably represented.

Torches, Candles, Lamps, Their Holders, and Other Accessories

Torches, candles, and lamps, used by people to illuminate their homes, palaces, or streets, and occasionally public buildings such as baths or theaters at night, were often placed in a wall niche or on a shelf to serve their purpose. Yet, for drunken revelers returning from joyful evening feasts, for travelers, or for slaves lighting the way of a master coming home late at night, accessories were necessary to carry these devices with ease. Moreover, such implements could not simply light the night in the houses of the wealthy; they also had to be ornate and impressive, reflecting the taste and refinement of the period. Thus, into the history of lighting entered carriers such as the lantern, the candelabrum, and the lykhnouhos.

In street lighting, lanterns were employed, for instance, to enable walking at night, to be hung in front of shop doors during avenue illumination, or to be suspended from the sterns and bows of ships, both to light the night and to serve as a means of communication. These lanterns were referred to as Laterna-lanterns.

One of the most frequently used devices for indoor lighting was the candelabrum. There are two primary types: wall-mounted and freestanding. Wall-mounted examples appear from the Late Bronze Age onward in the Near East and Egypt, while freestanding candelabra generally begin to be attested in Near Eastern and Mediterranean cultures from the first millennium BCE.

From the 5th century BCE onwards, depictions of such a stand consisting of a shallow bowl set upon a tall base can be found in various vase paintings. Metal examples of these lamp holders were produced throughout the Roman Imperial Period in a wide range of forms and heights. Candelabra were generally composed of three main parts: a base shaped with three feet, a stem placed above it, which could sometimes be adjusted to different heights and presented in various profiles, and finally a bowl at the top containing a sharp socket that secured the lamp in place. This socket, situated on the upper platform, was fitted into the recess at the bottom of the metal lamp, ensuring that the lamp could be used safely.

While candelabra were designed to carry lamps or torches atop tall stands, some examples were fashioned as statues. These sculptural candelabra stood on high pedestals within homes and likely played a significant role in interior decoration. Their appeal was not limited to the lighting devices they held; the interplay of light and shadow cast by these lamps across the sculpted figures would have created a striking visual spectacle for guests. Particularly grand examples of such candelabra have been found in the houses of Pompeii.

Church lighting was achieved using devices that held numerous glass lamps or candles. For example, during the Byzantine Period, polycandilion, which consisted of multiple glass lamps set within a heavy metal framework, provided far greater illumination than even multi-nozzled terracotta lamps. These devices, often in disk, square, or rectangular forms and sometimes height-adjustable, were designed to carry candles, lamps, or both, and were produced in a wide variety of forms and materials.

Another lighting practice observed in Byzantine churches was the use of the “Chorus”. Countless polycandilion and candleholders, suspended from chains descending from the central dome, increased the overall illumination within the church, while the flickering lights cast upon the walls created a striking and immersive atmosphere.

More Than Just Lighting?

While lighting the darkness served a practical purpose, the positive emotions it evoked also allowed torches, lamps, and candles to acquire additional symbolic meanings. For instance, in Ancient Greek vase paintings depicting wedding ceremonies, the torches held by participants accompanying the bridal procession not only indicate that the event took place at night but also symbolically mark the bride leaving her father's home to her husband's home, signaling a change in her social status.

It is also known that torch races were held in the Ancient Greek world. Similar to modern relay races, the torches used in these events are depicted on certain city coins and vase paintings.

In the Eleusinian ceremonies, about which our knowledge of cultic activities remains limited, torch-lighting formed an important part of the ritual alongside dance and various other activities. Torches lit at night symbolically represented the passage through the darkness of the underworld, signifying death rather than rebirth. The interplay of night's darkness and the light reflected from the torches created the necessary atmosphere for the ceremony; with the rising of the sun, death had occurred, and a new existence in the other world had begun.

The torch was also employed as a weapon. For example, in the reliefs of the Great Altar of Pergamon, the goddesses Artemis and Hecate are depicted attacking their enemies with torches. In addition, torches were widely used in military tactics to confuse opponents and as tools of communication.

During the Roman Imperial Period, under the reign of Emperor Domitian, various light displays using torches were organized, and gladiatorial games began to be held at night as well.

Lamps also held a special place in religious ceremonies, divination practices, and magical acts. During the Roman Imperial Period, certain ritual spells employed lamps that were painted white and never lit. In Egypt, the lamp festival is believed to have been associated with the birthdays of deities, such as Isis or Horus in August, and Osiris in December.

Lamps, through the motifs they bear, also convey various allusions to the religious and social life of their respective periods. Traditional practices existed, such as noble companions gifting one another lamps for the New Year, for example, lamps featuring a figure of Nike holding a shield inscribed with ANNVM NOVVM FAVSTVM FELICEM (“A Happy and Prosperous New Year”).

In Ancient Greece and Rome, carrying light before high-ranking individuals as a form of honor, as well as the continuous burning of lamps around the portraits of nobles, likely symbolized these figures as sources of illumination and guidance for others. This practice, one of the ways to pay tribute to prominent individuals, is believed to have continued into the Byzantine Period, evolving into the tradition of illuminating icons of saints within churches.

Light held significance not only in pagan religions but also in monotheistic faiths. In Sophronius’ 7th century CE work, he states: “Lamps and candles are symbols of eternal light, yet they also reflect the light that will emerge from the righteous when they are resurrected.” The lighting of a lamp to symbolize the reading of Scripture, the identification of the church itself as Christ’s lamp, and the depiction of lamps as the stars of the heavens—all reflect the religious meanings ascribed to the lamp and, by extension, to the light it produces.

One of the most beautiful depictions of light in Islamic culture is found in the Qur’an, Surah al-Nur, verse 35: “Allah is the Light (the illuminator) of the heavens and the earth. The example of His Light is like a lamp with a flame burning within it. That lamp is enclosed in crystal, and the crystal is as if it were a star resembling a pearl, lit from the oil of a blessed tree, neither of the East nor of the West. (This is such a tree that) Its oil would almost shine forth even if fire did not touch it. (This Light is) Light upon Light. Allah guides to His Light whom He wills. Allah sets forth examples for mankind (in this way), and Allah knows everything.”

THE DEVELOPMENT OF THE LAMP

Middle and Late Bronze Age
5799 (P.T.) – IAM

Archaic Period (?),
8th–6th cent. BCE
2033 – RHM

Iron Age,
8th cent. BCE
3874 (Ç.Ç.) – IAM

Archaic Period,
Late 7th cent. to early 6th cent. BCE
6384 (P.T.) – IAM

Classical Period,
Late 6th cent. to the 5th cent. BCE
1910 – RHM

Classical Period,
Late 5th cent. BCE
4220 (P.T.) – IAM

Hellenistic Period,
First half of the 3rd cent. BCE
1917 – RHM

Hellenistic Period,
2nd cent. BCE
833 (P.T.)-IAM

Hellenistic Period,
2nd–1st cent. BCE
1918-RHM

Hellenistic Period,
2nd–1st cent. BCE
1915-RHM

Hellenistic Period,
2nd–1st cent. BCE
1606-RHM

Late Hellenistic–Early Roman Period,
1st cent. BCE to 1st cent. CE
74.34 (P.T.) – IAM

Early Roman Imperial Period,
1st cent. CE (30–70 CE)
1955 – RHM

Roman Imperial Period,
1st cent. CE
2039 – RHM

Roman Imperial Period,
Mid-1st cent. CE
6847 (P.T.) – IAM

Roman Imperial Period,
First half of the 2nd cent. CE
1956 – RHM

Roman Imperial Period,
2nd–4th cent. CE
75.29 (P.T.) – IAM

Late Roman Period,
3rd–5th cent. CE (?)
6983 (P.T.) – IAM

Late Roman–Early Byzantine Period,
4th–6th cent. CE
2046 – RHM

Late Roman–Early Byzantine Period,
4th–6th cent. CE
2047 – RHM

Late Roman–Early Byzantine Period,
5th–7th cent. CE
7284 (P.T.) – IAM

Early Byzantine Period,
5th–7th cent. CE
1615 – RHM

Byzantine Period,
5th–6th cent. CE
1613 – RHM

Byzantine Period,
5th–6th cent. CE
923 (P.T.) – IAM

Byzantine Period,
5th–7th cent. CE
2042 – RHM

Byzantine Period,
6th–7th cent. CE
1987 – RHM

Byzantine Period,
6th–8th cent. CE
15.639 (P.T.) – IAM

Seljuk Period
1617 – RHM

GEÇMİŞİN IŞIĞINDA
AYDINLATMANIN KRONOLOJİSİ

IN THE LIGHT OF THE PAST

A CHRONOLOGY OF ILLUMINATION

REZAN HAS
MUSEUM

Visiting Hours
Everyday 09.00-18.00

Kadir Has University,
Rezan Has Museum
Kadir Has Caddesi, Cibali,
34083, İstanbul 212 533 65 32
www.rhm.org.tr